

Юрій Ясіновський (Львів)

БІБЛІОГРАФІЧНІ НОТАТКИ

Давня книжність

Великий Скит у Карпатах: у 3-х томах / ред. Микола Кугутяк, т. 2: Великий Скит у документах і матеріалах XVII–XXI ст. / Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. Львів: Манускрипт 2015. 513 с.

До т. 2 увійшли документальні джерела та матеріали від часу заснування й активного життя м-ря (ч. 1), періоду його закриття і руїни (ч. 2), часу створення музею-заповідника (ч. 3) і відновлення як м-ря за роки Незалежності (ч. 4). Найціннішими є матеріали 1-ї частини, куди увійшли листи й грамоти східних патріархів, королів і царів, ігуменів і ченців, культурно-освітніх діячів.

Більшість з цих матеріалів публікується не вперше, часто в сучасних перекладах, що знижує наукову вартість видання. Та важливим є те, що всі вони зібрані в одній книзі, систематизовані та прокоментовані, що безумовно сприятиме подальшому їх науковому вивченню.

Ігор Ісіченко, архієпископ. *Києво-Печерський патерик у літературному процесі кінця XVI – початку XVIII ст. в Україні*, вид. 2-ге. Харків: Акта 2015. 248 с.

Цікавою частиною монографії є сторінки про вплив Патерика на гимнографічну творчість в Україні ранньомодерної доби (с. 132–134). Нові гимнографічні піснеспіви з'являються у друкованих анфологіонах. Протосинкел грек Мелетій Се(и)риг¹, перебуваючи у Києві в сер. XVII ст., уклав службу печерським святим, Димитрій Туптало створив канон Феодосію Печерському, а пізніше, у XVIII ст., окремим виданням вийшли служби багатьом печерським ченцям². Ці нові гимнографічні опуси засвоюють цілий комплекс «релігійно-етичних ідей, закладених у житійному тексті» (с. 133), «твори набувають рис поетичної медитації, роздумів над релігійною сутністю діяльності персонажів» (с. 134).

Кваліфіковано написані історіографічний параграф, історія виникнення Патерика киево-печерських угодників, історія тексту та його редакцій, історико-культурні есеї.

¹ Очевидно, це той сам Мелетій, діяльність якого в Києві та пізніше у Москві була пов'язана також з працею на ниві церковного співу (див.: Ю. Ясіновський. Джерела до вивчення грецького співу у Москві в середині XVII століття // *Καλοφωνία*, ч. 2. Львів 2004, с. 259–263).

² *Службы преподобным отцем Печерским, ихже мощы в ближной и дальней пещеръ нетленно почивают*. Київ: Друкарня Печерської лаври 1763.

Книга вийшла у знаному своїми історико-філологічним виданнями харківському видавництві *Акта*. Шкода лише, що цитати й назви давніх видань, за традицією ще з радянських часів, публікуються з використанням літери *e* на місці давнішого *ε* в позиціях, коли ця літера передавала звук *є*.

Красимир Станчев. *Исследования в области средневековой литературы православного славянства* [=Krakowsko-Wilenskie studia slawistyczne, t. 7]. Kraków 2012. 320 с.

Автор книги Красимир Станчев (*1949, Софія) – відомий болгарський філолог-славіст і культуролог, палеограф, авторитетний дослідник візантійсько-слов'янської літургійної поезії. Наукові студії розпочав у Болгарії, а з 1988 р. працює в Італії. Презентована книга відображає коло наукових зацікавлень автора і складається з трьох розділів, які містять найважливіші напрямки його наукових досліджень. Тексти публікуються російською та болгарською мовами.

У першому розділі *Литературное пространство в Slavia orthodoxa* охоплено питання адаптації християнського богослужіння у слов'ян з позиції змісту перекладів гимнографічних текстів із грецьких оригіналів. Автор переконливо утверджує тезу про збереження поетичних структур у слов'янських перекладах гимнографічних текстів.

У другому розділі *Литературният процес в България от края на XII до началото на XIX век в Балкански и общоевропейски контекст* автор досліджує головню розвиток болгарської літератури XII–XV ст., аналізує особливості переходу болгарської і грецької літератур від Середньовіччя до Відродження.

Третій розділ *Personalialia* присвячений видатним дослідникам-славістам, чия праця заклала основи розвитку славістичної науки, серед яких Петр Динев, Емил Георгиев, Рікардо Піккіо, Іван Дуйчев, Джузеппе Дель'Агата, Александр Наумов.

Марія Йовчева. *Старобългарски служебен миней*. Софія 2014. 388 с.

Підсумкова праця багатолітніх досліджень найдавніших слов'янських службових міней. Розглядає дві основні точки зору їх походження: болгарську (південнослов'янську) і руську (східнослов'янську), відповідно, в X та XI ст. На основі типологічних структур і філологічних пошуків стверджує, що основний репертуар службових міней сформувався у 2-й пол. X ст. у Болгарії за царя Петра (†969/970); тоді ж у першому центрі болгарської книжності формуються й інші гимнографічні книги – Тріодь і Октоїх (с. 14–15). Ватрослав Ягіч допускає, що це могло відбуватись і на Афоні. Інша гіпотеза стверджує, що редагування слов'янських службових міней завершилося в 2-й пол. XI ст. в Києві, коли був прийнятий Студійсько-Алексіївський устав. Побічним аргументом послужив той факт, що повні грецькі мінеї формуються щойно на схилку X–XI ст., коли Болгарія переживала занепад, а повні болгарські комплети з'являються щойно в XIII ст. як копії руських. Болгарське середовище IX–X користувалося мінеями празничними, що включали служби дванадесятих празників та вибраним святим і преподобним (с. 15). З іншого боку, чимало текстологічних і філологічних

особливостей, як і календарно-установних, дають підстави припускати, що творча активність староболгарських авторів була дуже великою, тож, ймовірно, уже в IX–X ст. у Болгарії міг сформуватися повний корпус слов'янських службових міней. Прикро лише за болгарську авторку, що в бібліографічному переліку праць не знайдемо жодного українського науковця. Пергамініві літургійні книги, в тому й мінеї, досліджували Омелян Калужняцький, Олександр Колесса, Іларіон Свенціцький, Іван Огієнко, Іван Панькевич, Юрій Шевельов, Лариса Гнатенко та ін. (огляд цих праць див. у наших публікаціях, зокрема в книзі: *Візантійська гимнографія*).

Powrót do źródeł: Metodologia i teologia w badaniach źródeł liturgicznych / red. ks. Janusz Mieczkowski, ks. Pшемysław Nowakowski, CM / Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie. Kraków 2012. 142 с.

Taras Szmańko. Źródła liturgiczne w postaci tekstów cyrylickich. Osobliwości i metodologia badań, с. 21–29.

Максым Тymo. Bizantyjska hymnografia liturgiczna jako źródło teologiczne, с. 41–50.

Василь Рудейко. Спроби реформ літургійних структур Часослова у слов'янських Церквах візантійської традиції у XX столітті, с. 129–139.

Добрилове Євангеліє 1164 року [Публікація рукопису] / упоряд. Юрій Осінчук, ред. Василь Німчук [=Пам'ятки української мови / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України]. Львів 2012. 804 с.

Дуже цінна публікація давньої пам'ятки, над підготовкою до друку якої сумлінно працював молодий лінгвіст, дослідник історії української мови Юрій Осінчук під керівництвом відомого українського вченого-мовознавця Василя Німчука. Окрім основного тексту – публікації транслітерованого тексту Євангелія 1164 р. (с. 36–576) – ця книга включає розвідку Ю. Осінчука *Живомовні риси в Добриловому Євангелії 1164 року* (с. 11–34), покажчики словоформ (с. 576–776) та деякі інші. У вступному слові В. Німчук згадує попередніх дослідників, які майже одноставно визначали Добрилове євангеліє українським (південноруським) за походженням: Олексій Соболевський (помилково надруковано Олександр), котрий чи не вперше звернув увагу на південноруські особливості пам'ятки, а також Ватрослав Ягич, Олексій Шахматов та ін. Найпереконливішим аргументом на користь походження пам'ятки з Києва є густо пересипані в ній староукраїнські мовні елементи, що Ю. Осінчук переконливо обґрунтовує в окремій статті цієї публікації.

Стародруки XVI – першої половини XVIII ст. з колекції «Polonica» бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя: Каталог / упоряд. Сергій Морозов; передмова С. Морозов, Максим Потапенко. Ніжин 2010. 176 с.

Каталог охоплює колекцію стародруків латинського шрифту 1521–1750 рр., початки якої сягають 1820 р., коли кн. О. Безбородько заснував гімназію. Основу колекції складають польські видання, які систематично надходили до Ніжина

до початку 30-х років минулого століття. Каталог укладений за друкарнями різних європейських міст. Найдавнішим виданням є *Chronica Polonorum* Матея Меховіти (Краків, 1621). Є декілька видань із друкарень, що діяли в межах сучасної України: Добромила, Києва (по одному виданню), Львова (5 книг). Каталог доповнений допоміжними покажчиками. В ілюстрації на с. 148 зображено оправу, для якої було використано пергаментний аркуш з латинського музичного рукопису на п'яти лінійках. З окремих неточностей зазначимо неправильне прочитання назви міста Герліц (Görlitz), написане місто Dobromill на Самбірщині українською вимовляється Добромиль (с. 37).

Луцьке євангеліє XIV століття [Факсимільне видання]. Луцьк 2011. 262 арк., 10 с. (додаток).

Унікальна пам'ятка волинського книгописання була створена, мабуть, у Спасо-Преображенському Красносельському монастирі біля Луцька в першій чверті або середині XIV ст. (Москва, РГБ, Рум. 112). Це повний апракос, тобто збірник євангельських читань під час церковних служб упродовж цілого року. У церковнослов'янській мові основного тексту добре відбиті особливості української мови. Найдавніші маргінальні записи відносяться до XV ст. і зроблені в Красносельському монастирі. Факсимільна копія дуже високої якості й добре відтворює структуру пергаменту.

Луцький псалтир 1384 року [Факсимільне видання]. Луцьк 2013. 209 арк., 106 с.; заг. наскрізна нум. 512 с.

Це друга унікальна рукописна пам'ятка XIV ст., переписана св'ятцем Йоаном у Луцькому монастирі св. Катерини. Сьогодні рукопис зберігається в Італії у бібліотеці Медічі *Laurenziana* у Флоренції. Видання доповнене публікацією декотрих важливих статей про пам'ятку, частина яких перекладена з чужоземних мов. Стаття Наталії Руденко *Про музичний аспект «Давидових псалмів» Т. Г. Шевченка* має дивну збіжність із працями Олександри Цалай-Якименко на цю тему, головно в концепті розгортання віршової структури як музичної сонатної форми.

Слово. Символ. Ритуал: Праці з історії української літератури: Збірник на пошану архієпископа Ігоря Ісіченка з нагоди його 60-річчя. Харків: Акта 2016. 308 с.

Як науковець архієп. Ігор Ісіченко сформувався в київській школі давньої української літератури під кер. Володимира Кречотня. Автор кількох наукових монографій і підручників з історії давньої української літератури.

Назар Федорак. Концепція «персональної» української літератури та її метафізичні засади, с. 7–21.

Наталія Пелешенко. Бароко в типологічних концепціях першої половини ХХ ст: Дмитро Чижевський і Віктор Петров (Домонтович), с. 22–54.

Тетяна Трофименко. Прозові частини «Перла многоцінного» Кирила Транквіліона Ставровецького: авторська інтерпретація християнської есхатології, с. 56–75.

- Светлана Шумило. Парадокс как художественное средство в стиле «плетение словес» (на примере жития Сергия Радонежского), с. 76–96.
- Мирослав Трофимук. «Книга буття українського народу» Миколи Костомарова, с. 97–111.
- Олександр Борзенко. Григорій Квітка і проблема «дамського смаку», с. 112–122.
- Ганна Павленко. Засоби переконання в посланнях Івана Вишенського (на матеріалі «Поради»), с. 123–131.
- Ігор Набитович. «Розмова Великої Росії та Малоросії» Семена Дівовича як політико-правовий і культурний феномен: обґрунтування автономії Гетьманщини-України та її суверенних прав, с. 132–152.
- Світлана Журавльова. «Пристрасна аргументація»: про ампліфікацію в українській панегіричній поезії доби бароко, с. 153–162.
- Ігор Помазан. Українські історичні поезії доби Івана Мазепи: претензії непересічної особистості на суспільне лідерство, с. 163–181.
- Лариса Литвин. «Мандрівка в світі цього грішного Йоасафа, ігумена Мгарського»: метафора духовної мандрівки, с. 182–188.
- Ольга Новик. Образ корабля у проповідях українських барокових письменників, с. 189–200.
- Вікторія Циганенко. Образ смерті в творчості Климентія Зиновієва, с. 201–208.
- Леонід Ушкалов. «Symbola et emblemata selecta» у творчості Григорія Сковороди, с. 209–226.
- Олена Магущек. Куп'ятицька ікона Богородиці в українській літературі другої половини XVII століття, с. 227–235.
- Юрій Пелешенко. Соціокультурні чинники зародження елементів громадянського суспільства в Україні (друга половина XIV– перша половина XVI ст.), с. 236–249.
- Петро Білоус. Середньовічний ритуал у літературі Київської Русі, с. 250–270.
- Список публікацій архієпископа Ігоря (Ю. А. Ісіченка), с. 271–302.
- Анотації, с. 303–306.
- Літургійні коментарі як джерело літургіології: Збірник статей [=Ad fontes liturgicos, 5] / упоряд. о. Василь Рудейко. Львів: В-во УКУ 2015. 152 с.*
- Збірник містить матеріали Міжнародного симпозіуму (Львів, УКУ, 23–24 жовтня 2014 року):
- Тарас Шманько. Передмови кириличних служебників XVI–XVIII століть, с. 9–25;
- Alicja Z. Nowak. Artykuły wstępne w księgach liturgicznych jako źródło wiedzy dla celebransów w metropolii kijowskiej w XVI–XVII w., с. 26–42.
- о. Климентій Василь Стасів, ЧСВВ. *Місія високого слова: Василіянське книговидання: Минуле, сучасне і майбутнє*. Жовква: Місіонер 2015. 464, 8 с.

Автор-василіянин досліджує роль Василіянського чину в запровадженні й розвитку книговидання в Україні в широкому часовому просторі: від останньої чверті XVI ст. до наших днів. Слушно пише про Онуфріївський монастир у Львові, де з'явився первісток українського друку 1574 р. – Апостол Івана Федорова/Федоровича. При цьому, на жаль, повторює аматорські домисли Миколи Тимошика, що начебто книговидання у Львові з'явилося ще у XV ст. (М. Тимошик сприйняв дуже сумнівні припущення деяких львівських істориків на основі пізніх документів XVIII ст. як доведений факт). Далі розглядає видавничу діяльність віленської, супраської, унівської та почаївської друкарень. Вартісними є розділи, присвячені відновленню василіянського книговидання у Жовкві наприкінці XIX ст., яке протривало до радянської окупації. Під назвою *Місіонер* це видавництво розвинуло потужну книговидавничу діяльність і мало заслужений авторитет в Україні та за її межами. У повоєнний час василіяни розвивали своє книговидання на еміграційних поселеннях у Римі, Бразилії та Аргентині, Канаді та США, Румунії. 1994 р. друкарня була повернута василіянам, і тут розпочався видавничий ренесанс релігійної літератури в Україні.

У додатках публікуються каталоги василіянських стародруків, жовківських видань з 1896 р. і до сьогодні, списки видавців і працівників видавництва *Місіонер*. Книга багато ілюстрована й видана з особливою ошатністю.

Кириличні стародруки у фондах бібліотеки отців Василіян при Свято-Онуфріївському монастирі у Львові XVI–XIX століть: Каталог / уклад. Станіслав Волощенко, наук. ред. Віра Фрис. Львів: Місіонер 2015. 202 с.

Ця збірка стародруків львівського Василіянського монастиря почала формуватися в наш час, починаючи з 1989 р. Багата давніша колекція стародруків після закриття монастиря 1945 р. перейшла до ЛНБ ім. В. Стефаніка, де розпорошилася серед інших збірок. Це вже другий каталог стародруків Василіянських монастирів (2013 р. видано *Katalog druków cyrylicznych XVI–XVIII wieków w zbiorach biblioteki klasztoru oo. Bazylianów w Warszawie* / opracował Roman Lepak OSBM [=Bazylikańskie Studia Historyczne, t. III]. Warszawa 2013; описано 146 видань у 171 примірнику).

Каталог включає 61 видання (69 примірників), що вийшли з друкарень Києва, Львова, Острога, Унева, Почаєва, Супрасля і Москви, декілька друків старовірів. Найдавнішими виданнями є острозькі друки – Біблія 1581 р. (1) та *Книга о постничестві* Василя Великого 1594 р. (2). Цінною знахідкою є почаївський друк *Образ моління повсякденного* 1781 р. (50), який до цього часу не був знаний дослідникам. Більшість примірників так чи інакше пов'язані з василіянськими чернечими обителями (на с. 190–191 перелік).

Видання доповнене різними покажчиками, що полегшує орієнтацію в описах і сприяє їх повнішому використанню. Шкода лише, що окремі книги без вихідних літописів залишилися незідентифікованими.

Осмогласникъ ѿлиниски же ѠВТѢНХ ѿли параклитїки / вступ. слово владика Венедикт (Алексійчук); Патріарша літургійна комісія УГКЦ. Львів: Свічадо 2015. 1212 с.

У вступі владика Венедикт гарно підкреслив велике значення текстів Октоїха церковнослов'янською мовою в літургійному житті парафій УГКЦ і духовному збагаченні вірних. Навертаючись до старого, краще бачимо перспективу поступу в організації літургійної практики та її наближення до автентичних форм.

Книга видана дуже ошатно, на чудовому тонкому папері, прикрашена стилізованими під українські стародруки орнаментальними прикрасами. Та все ж вона залишила й певні розчарування. Зокрема, саме видання анонімне, тобто не згадані особи, які працювали над підготовкою цієї книги до друку. А між тим, на презентації книги у травні 2016 р. йшлося про певні редакційні зміни основного тексту, однак які саме і з якою метою – залишається загадкою. Прозвучало й декілька імен людей, які працювали над цим виданням: о. д-р. Василь Рудейко, Максим Тимо, – та це радше усний апокриф, ніж точна писемна фіксація факту. Декілька помилок і друкарських огривів є в передмові (слово *церковнослов'янська* пишеться разом, а не через дефіс, хоч у тексті один раз ужито й таку форму). На оправі в гарно виконаному заголовку читаємо – *Октѣиѡхъ*, тож у слові зроблено дві помилки, має бути *Ѡктѣиѡхъ* (омега пишеться після голосних).

Важко зрозуміти, чому за основу взято пізніє ставропігійське видання 1895 р. з його виразною орієнтацією на московські синодальні друки, зокрема в підлаштуванні церковнослов'янської мови до російської мовної практики. До того ж, у яскравіших співних текстах уже здавна в Україні виробився особливий тип текстів, що випливало з власне української музично-пісенної традиції їх виконання, одним із найяскравіших свідчень чого є догматики з Осмогласника. Чому б не було взяти за основу якесь київське чи львівське видання XVII ст., мовний стиль яких відображає власне українську редакцію церковнослов'янської мови? А таке видання радше віддаляє від нашої багатой минувшини, ніж наближує.

Bogoglasnik: Pěsni blagovĕjnyja (1790/1791): Eine Sammlung gestlicher Lieder aus der Uktaine, Bd. 1–2; Bd. 1: *Facsimile der Ausgabe Počajiv 1790/1791 mit einem Vorwort von Hans Rothe*; Bd. 2: Jurij Medvedyk. *Der Bohohlasnyk von Počajiv: Das erste ukrainische Liederbuch mit geistlichen Liedern aus dem 17. und 18 Jahrhundert* [=Bausteine zur slavischen Philologie und Kulturgeschichte: Neue Folge, Reihe B: Editionen, Bd. 30.2]. Köln – Weimar – Wien: Böhlau 2016. 591, 431 S.

У відомій славістичній серії, що видається в Німеччині за редакцією знаного німецького славіста проф. Ганса Роте, вийшла друком довгоочікувана публікація почаївського *Богогласника*, перше видання якого вийшло друком 1790 р. з доповненням 1791-го. Видання підготував уже відомий в Україні та за її межами дослідник українських духовних пісень проф. Юрій Медведик, який сьогодні очолює кафедру музикознавства Львівського національного університету ім. І. Франка. Впродовж майже тридцяти років збирає та досліджує рукописні й друквані пам'ятки духовних пісень, автор понад 100 наукових статей і кількох монографічних видань. А публікація в Німеччині є певним результатом цих досліджень і підсумовує багатолітню працю в джерельному та історіографічному аспектах.

У томі 1 *Богогласник* публікується факсимільно з повним переліком усіх пісень збірника. Відкриває том вступна стаття Г. Роте. Том 2 вміщує дослідження про

Богогласник Ю. Медведика, яке в основному відтворює текст україномовної монографії 2006 р. У додатках поміщено списки джерел, імена авторів духовних пісень, інципітарій богогласникових пісень, бібліографію та іменний і географічний покажчики.

На титульних сторінках обох томів вийшла дивна суперечність у написанні назви *Богогласник* німецькою мовою, що відображає українську вимову пам'ятки і вимову російську.

Зібрання українських стародруків XVI–XVIII століть [Приватна колекція Віталія Гайдука] / уклад. В. Г. Бочковська-Мартинович, Л. В. Хауха / Музей книги у Києві. Київ: АДЕФ-Україна 2012. 482 с.

Описано понад 500 одиниць збереження; між ними по кілька прим. нотних ір-мологонів: три львівські видання (1700, 1709 і 1757 рр.) і почаївські (1766, 1775, 1794 рр.); на жаль, в описах немає інформації про їхнє походження.

Церковний спів

Перемишльські Архієпархіальні Відомості, р. XI, ч. 16. Перемишль 2014. 370 с.

Мирослава Новакович. Михайло Вербицький з погляду сучасності, с. 7–16.

Михайло Лесів. Спомин про бл. п. Володимира Пайташа (1927–2014), с. 323–327.

Про довголітнього регента, церковного співця і музично-громадського діяча в Перемишлі, автора церковно-пісенного збірника *Горі Серця* (дві частини, Перемишль 1996, 2006). У своїх споминах *Перемишль – відгомін минулого* (Перемишль 2011) у розділі 5 *Служба Господу Богу через працю у своїй Церкві* (с. 249–292) він пише про власну церковно-музичну працю. У додатку вміщено лист Пайташа до автора допису, в якому йдеться про мовні питання і висловлюється стурбованість з приводу неохайности мовного стилю у проповідях священників.

Перемишльські Архієпархіальні Відомості, р. XII, ч. 17: *Спеціальний випуск до 200-літнього ювілею Михайла Вербицького*. Перемишль 2015. 139 с.

Підготовка та ювілейні урочистості на Перемишльщині у березні 2015 р., с. 3–38.

Доповіді і матеріали наукової ювілейної конференції
(Перемишль, 18 травня):

Юрій Ясіновський. Творчість отця Михайла Вербицького в історичній тягlostі: минуле, сучасне, майбутнє, с. 39–55.

Мирослава Новакович. Роль Перемишльської школи у конструюванні національної ідентичності українців Галичини, с. 56–65.

Олександр Козаренко. Сильові епіфанії у творчості о. Михайла Вербицького, с. 66–70.

Любов Кияновська. Символи і міфи постаті і творчості Михайла Вербицького в сучасному культурному просторі, с. 71–78.

Віктор Камінський. Проблеми редагування та виконання музики до театру Михайла Вербицького, с. 79–85.

Ольга Попович. Михайло Вербицький в житті українців Перемиської землі після Другої світової війни, с. 86–93.

Володимир Пилипович. Роль греко-католицького духовенства Надсяння в утвердженні національної символіки (середина XIX століття), с. 94–102.

Anna Siciak. Działalność Drukarni Biskupskiej i Drukarni Kapituły Greckokatolickiej w XIX wieku, с. 103–121.

Varia

Володимир Пилипович, Ольга Шуміліна. Нотатки про рукописний Співаник дяка Михайла Левицького з Улюча, с. 122–126.

Мирослава Новакович. Нове видання до ювілею отця Михайла Вербицького [*Літургія для чоловічого хору*], с. 127–129.

Богдан Білий. Слово про виставку, присвячену 200-річчю від дня народження о. Михайла Вербицького та 150-й річниці першого публічного виконання гимну *Ще не вмерла Україна* в Перемишлі, с. 130–132.

Перемиська видавнича *вербицькіяна* 2001–2015, с. 133–139.

Ирина Герасимова. *Под властью русского царя: Социокультурная среда Вильны в середине XVII века* / Европейский университет в Санкт-Петербурге [=Территории истории, вып. 7]. Санкт-Петербург 2015. 341 с.

Праця густо пересипана музично-історичними матеріалами: імена півчих і музик, діячі церковного співу, які жили й працювали у Вільнюсі в сер. XVII ст. Велику увагу приділено масовому переїзду співців і музик, а також інших мистецьких майстрів і літераторів до Московії, добровільному і примусовому. Вивозилися також цілі бібліотеки, друкарське устаткування тощо. Авторка також пише про поширення в рукописних ірмолях напівів, так чи інакше пов'язаних з Вільнюсом і Білорусією, які нерідко отримували інші маркери. Значна увага приділена Миколі Дилецькому.

Тетяна Тесля. Пісня Симеона Богоприємця «Нині отпущаєши» в нотолінійних ірмологіях XVII–XVIII століття // *Мистецька культура: історія, теорія, методологія: Тези доповідей Міжнародної наукової конференції (Львів, 27 листопада 2015)* / НАНУ, Львівська національна бібліотека ім. В. Стефаника. Львів 2015, с. 89–91.

Українська музика (2015), вип. 1–2: *До 200-ліття від дня народження отця Михайла Вербицького*. 264 с.

о. Михайло Вербицький, *Літургія для чоловічого хору* [партитура] / упоряд., передмова Володимир Пилипович, Юрій Ясіновський [=Пам'ятки сакральної

музики Перемиської єпархії, т. 2 / Регентський інститут Перемисько-Варшавської архієпархії в Перемишлі]. Перемишль 2015. 126 с.

Партесна музика Перемиської єпархії: Рукописні уривки середини XVII – початку XVIII століття / упоряд., вступне слово Володимир Пилипович, Юрій Ясіновський; ідентифікація уривків, реконструкція партитури, передмова Ольга Шуміліна [=Пам'ятки сакральної музики Перемиської єпархії, т. 3 / Регентський інститут Перемисько-Варшавської архієпархії в Перемишлі]. Перемишль 2015. 258 с.

Партесні композиції з Надсяння публікуються у вигляді факсиміле і в реконструкції сучасною нотацією.

Maria Kachmar. Musical Structure of Byzantine Monodic Church Chants: from Sign to Principle // *Musikgeschichte in Mittel- und Osteuropa*, Heft 16. Leipzig 2015, S. 96–107.

Theorie und Geschichte der Monodie, Bd. 8: Bericht der Internationalen Tagung Wien 2014 / *Теорія і історія монодії*, т. 8: Доклади міжнародної конференції Вена 2014 / ed. M. Czernin, M. Pischlöger. Brno 2016. 693 с.

Як і попередні томи, цей вийшов двомовним: кожна стаття публікується як німецькою мовою, так і російською, або ж українською, румунською чи польською. У вступі редактори роблять короткий огляд-резюме всіх статей нім. та рос. мовами.

Galina Alekseeva. Polylinguistisches Glossar der orthodoxen Kultur und Kunst für die Länder des Asiatesch-Pazifischen Raums: die Adaptationsprobleme der Termini / Галина Алексеева Полилингвистический словарь терминов православной культуры и искусства для стран Азиатско-Тихоокеанского региона: проблемы адаптации терминов, с. 13–18, 19–24. З музичних розглядає терміни глас і паракліт.

Anna Arew(v)schatjan. Die Gesangbücher Manrussum und Papadiki: Typologie, Gemeinsamkeiten und Unterschiede / Анна Аревшатян. Певческие сборники Манрусум и Пападики: типология, общность и различия, с. 25–37, 39–51. Манрусум – цілком новий тип книги, що з'являється та функціонує у Вірменії в XII–XVII ст., певною аналогією до якого є візантійський Пападик. Манрусум – букв. «вчення про майстерний мелізматичний спів», яке йде ще від католика Нерсеса Шнораді з XII ст. Тобто, це певна аналогія візантійському калофонічному співу та його зб. Пападику.

Elena Chirchev. Die Kirchenmusik in Siebenbürgen – Historische Bezugspunkte und musikalische Merkmale, с. 53–68, рум. – с. 69–84. Невменна нотація XIX – першої пол. XX ст. в Молдові, питання транскрипцій і видання церковно-музичних збірників.

Oliver Gerlach. Subalterne Orthodoxie in Süditalien: Über die Feldforschung in den Gemeinden der Italoalbaner (Arbëresh) und Italogriechen (Grikoï) / Оливер Герлах. Подчиненное православие в южной Италии: О работе в общинах итало-албанцев (арберов) и итало-греков (грикои), с. 85–129, 131–172. В контексті складних

етнічних процесів у Південній Італії, головню на Сицилії, йдеться про літургійно-пісенні практики православних общин другої пол. XX ст.

Zivar Gussejnova. Die Besonderheiten Znamennaja Notation um die Wende vom 15. zum 16. Jahrhundert / Особенности знаменной нотации на рубеже XV–XVI веков, с. 173–191, 193–205. Спостерігається виразна еволюція нотного письма, з'являються нові невми, а також *раздельноречье*; поступово замінюються не лише окремі знаки, але й знакові формули. Виникають складні розспиви для особливо урочистих піснеспівів, впроваджуються аненайки і хабуви, які, втім, у подальшому втрачають своє значення. Для прикладу наводяться уривки зі стихир *Прийдіте ублажим Іосифа та Днесь Діва ражаєт*, а також наславника *Благовітвуєт Гавриіл*.

Angela Nachayan. Zur Frage der Einschubsilben im liturgischen Gesang (nach den Handschriften des 17. Jahrhunderts) / Анжела Хачаянц. К вопросу о вставных слогах в церковных песнопениях (по рукописям XVII века), с. 213–227, 229–243. Спирається на рукописи б-ки Саратовського університету, серед яких є нотолінійні рукописи кін. XVIII ст., очевидно, російські.

Evgenia Ignatenko (Київ). Griechisch-byzantinische Quellen des Oktoechos 1769 von Kallistrat aus Kiew / Євгенія Ігнатенко. Греко-византійські джерела Осмогласника 1769 року киянина Каллістрата, с. 245–270, 271–294. Аналізує різдв'яний кондак *Діва днесь* у збірнику Каллістрата, порівнює його з грецькими і приходить до висновку про грецьке походження Каллістратової версії.

Sergey Matznev. In der Erwartung positiver Veränderungen: Der Eingläubigen-Klerus am Beginn des 20. Jahrhunderts / иерей Сергей Мацнев. В ожидании благих времен: Единовреческий клирос в начале XX столетия, с. 295–310, 311–326. Порушує питання обрядового співу та форм його навчання в Єдиновірчій Церкві.

David Merlin. Die Melodien des von Winterburger 1519 gedruckten Antiphonars / Давид Мерлін. Мелодии Антифонария, изданного в 1519 году Винтербургером, с. 327–351, 353–377.

Ionut Gabriel Nastasa. Eucharistische Gesänge in den von der Putna-Gesangschule überlieferten Handschriften des 15. und 16. Jahrhunderts / +рум. мовою, с. 379–403, 405–430. Використано також один молдавський невменний рукопис з НМЛ.

Jaakko Olkinuora. Die "rhetorische" Melodik in den byzantinischen Hymnen der Darstellung Mariens im Tempel / Яаакко Олкинуора. "Риторическая" мелодика в византійських песнопениях к празднику Введения Богородицы во храм, с. 431–443, 445–456. Риторика впливала на мислення візантійців, в тому й на музику. У церковних піснеспівах це відображається у трьох площинах – текст, мелодія і виконавська інтерпретація. Та якщо у грецькій стихирі на Введення давнішого часу спеціально виділяються окремі лексеми на підкреслення богословської сутності празника, то у мелізматичному каллофонічному стилі ці музичні маркери зникають.

David Pancza. Die melodische Struktur des zweiten Echos in den Stichera des alten Sticherarion / Давид Панца. Мелодическая структура византійських стихир второго гласа, с. 457–477, 479–499. Йдеться про виокремлення стандартних

композиційних структур у стихирах 2 гласу за *Sticherarium 1341* р., що опублікований в ММВ. Наприкінці подана транскрипція однієї стихири 2 гласу, яка структурована за періодами і меншими побудовами, зокрема кадансами.

Nikolaj Parfentjew. Zum Problem der Zuschreibung von Gesangswerken an den Zaren Iwan der Schrecklichen / Николай Парфентьев. К проблеме атрибуции певческих произведений царя Ивана Грозного, с. 501–509, 511–519.

Natalia Parfentjewa. Die Stichera “Na Podoben” im Schaffen des Zaren Iwan des Schrecklichen / Наталья Парфентьева. Стихиры «на подобен» в творчестве царя Ивана Грозного, с. 521–532, 533–544.

Andreas Pfisterer. Zur Tonartbehandlung im gregorianischen Graduale und byzantinischen Prokeimenon / Андреас Пфистерер. Об использовании тональностей в грегорианских Градуалах и византийских Прокименах, с. 545–552, 553–561. Допускає можливим порівняння мелодичних комплексів, споріднених історичними чи типологічними ознаками. Розглядає співвідношення тональностей-звукорядів і чергування плагальних і автентичних ікосів-модусів (з тим, що в григоріянці, на його думку, розмежування автентичних і плагальних ладів не є таким виразним як на Сході). Все ж допускає, що як на Заході, так і на Сході помітна подібність у комбінаціях плагальної хорової частини з плагальною сольною; тобто солісти співають вище, ніж хор. Звертає також увагу на те, що як на Сході, так і на Заході кожний лад має свої типові поспівки (інтонаційні формули) в осягненні верхнього основного тону. У підсумку висловлює переконання, що така подібність не може бути випадковою.

Katarzyna Szymańska-Stułka. Traditionelle Monodie als Impuls melodischen Form in der Musik Andrzej Panufniks / Tradycyjna monodia jako impuls formy melodycznej w twórczości Andrzeja Panufnika. 563–578, 579–593. Польський композитор Анджей Пануфнік за природою свого музичного мислення був композитором-мелодистом і спирався на народні мелодії, середньовічні лицарські пісні та сакральну монодію і польські релігійні пісні. При компонуванні своїх творів послуговувався різними способами використання цих мелодій – цитування, алюзія, ремінісценція.

Maria Takala-Roszczenko. Das “Te Deum” im östlichen Ritus des 17. und 18. Jahrhunderts / Мария Такала-Рощенко. “Te Deum” в восточном обряде на Польско-Литовских землях XVII–XVIII вв., с. 595–619, 621–644. Вважає, що цей гімн прийшов на руські землі з Заходу, ймовірно через польське посередництво. Вперше текст церковнослов'янською мовою з'являється у віленському виданні 1596 р. *Молитви повседневно*. Мелодичні тексти зафіксовані у нотолінійних ірмологіях, здебільшого білоруських. Розглядає літургійну функцію цього гімну, текстові і мелодичні редакції. Згадує також його багатоголосі концертні опрацювання – Березовського, Боршнянського, Веделя. Натомість не згадує спеціальної розвідки Вол. Перетца про цей гімн в українсько-білоруській релігійній культурі.

Tetiana Tesla (S. Solomiya, Львів). Hymn *Svite Tykchyi (Phos Hilaron)* as noted in notelined Hirmologions of the 16th–18th centuries / Тетяна Тесля (с. Соломія). Гімн Світе тихий у записах нотолінійних ірмолоїв XVI–XVIII століть, с. 645–

655, 657–668. Підкреслює досконалість музично-поетичної форми, чітке структурування стишків, виразний метричний пульс.

Kateryna Zagnitko (*Львів*). Zur Geschichte der Erforschung der gregorianischen Gesangsquellen in der Handschriftensammlung in Lemberg / Катерина Загнітко. До історії вивчення пам'яток григоріанського хоралу у Львові, с. 669–681, 683–693. Колекція кодексів західної монодії у Львові, нові знахідки, історія вивчення. Наголошує на важливості вивчення григоріяніки в Україні, витоки якої сягають ранньохристиянської і ранньовізантійської спадщини, тобто тієї самої, що і слов'яно-руської і української сакральної монодії.

Стихирар: Антологія стихир літургійного року на основі українських рукописних ірмолоїв XVI–XVIII століть / уклад еромонах Лука Михайлович. Львів: Колесо 2016. 543 с.

На основі ірмолоїв кінця XVI, XVII і почасті XVIII ст. опубліковано найповніший на сьогодні репертуар піснеспівів візантійської сакральної монодії в транскрипціях на лінійно-мензуральний нотопис ранньомодерної доби. Збірник укладено за службами церковного року, додано також вибрані жанри воскресного октоїха та окремих літургійних чинів. Нотні тексти передаються сучасною круглою італійською нотою в ключі соль за методикою, опрацьованою проф. Олександром Цалай-Якименко. Словесні церковнослов'янські тексти передані сучасною українською абеткою, а після кожного піснеспіву – в українському перекладі протопсалта Андрія Шкраб'юка. До збірника вдало дібрані передмова з Манявського скиту й цитати про церковний спів християнських богословів.

Збірник уклад і підготував до друку ієрм.-студит Лука Михайлович, він же написав післямову-одкровення про сутність церковного співу, поділився своїм досвідом праці над вивченням і зібранням піснеспівів та окреслив завдання цього збірника. Додано також есей «Що є музика» проф. Юрія Ясіновського як напутнє слово цього видання. Нотні тексти набрав Роман Гринько, музичну редакцію зробила канд. мистецтвознавства Марія Качмар. Видання доповнено барвистими ілюстраціями з ірмолоїв.

Цей Стихирар зорієнтований передусім на поширення практики найдавнішої традиції церковного співу – сакральної монодії – як у церковних службах, так і серед ширшого загалу музикантів-професіоналів та аматорів, що безумовно сприятиме глибшому й повнішому входженню сучасної людини у світ високої християнської духовності.

З давніших років

Найновіший великий збірник літургійних пісень: Партитури на мішані і мужеські хори / Зібрав Григорій Барановський, управ. церковного хору в Кракові. Краків 1939. 256 с.

Серед творів переважно рос. композиторів є кілька творів М. Вербицького та Б. Кудрика.